ГЕНРІ ЛАЙОН ОЛДІ

ОЙКУМЕНА

URBI ET ORBI, АБО МІСТУ ТА СВІТУ

КНИГА 1

ДИТЯ ОЙКУМЕНИ

ХАРКІВ
ФОЛІО
2025

Обиватель заздрить нам, телепатам. Потай він мріє: ось мені б!.. Сохне від горя: чому не я? Будує плани: я б..! З тією ж пристрастю, яка заслуговує на краще застосування, обиватель заздрить мільярдерам, чий капітал дістався їм у спадок, без жодних зусиль. Іноді здається, що межа мрій більшості — замкова шпарина, в яку вони підглядатимуть без дозволу, пускаючи слину. Там, у замковій шпаринці, десятки способів розбагатіти, сотні можливостей прославитися, тисячі шансів помститися. Бідні діти! — дурні, жадібні, улюблені...

Ваша заздрість взаємна.

Тераучі Ое «Шурхіт у листі»

ПРОЛОГ

Рибки, подумала Анна-Марія.

Семихвости-райдужники з Ютаса-IV. Бахромчасті сомики. Павлинці з мордами зачудованих дурників. Помаранчево-білі паяци, схожі на дитячі рукавички, гралися між мацаків фіолетових актиній. Повз них з величезною обережністю пропливали риби-стилети — звивини тригранних тіл, тремтіння «зазублин». Біля самого дна висіли човники-змієголови, темні, як музейний гріш, і сонні, як студент на ранковій лекції. Їхні яскраві гребені стовбурчилися як вінці.

Ланцюжки бульбашок. Коливання водоростей, блиск черепашок...

Герцог Раухенбаум, завідувач кафедри ценольбології, вирізнявся своєрідним, щоб не сказати — екстравагантним, смаком. Коли герцог піде на підвищення, думала Анна-Марія, і кафедра дістанеться мені, я все перероблю. Насамперед — акваріум. У моєму кабінеті все буде інакше.

— Плющ! — не підвищуючи голосу, звеліла вона.

На вікні здригнулися густі віти. Блиснувши жовтою обкантовкою, ворухнулося зірчасте листя. Кут нахилу кожного листа змінився відповідно до режиму очікування. У просвіти заглянуло сонце. Ще пів години, максимум — година, і воно сховається за буковим гаєм.

— Відкрити вікно!

Плющ розповзся в різні боки, звільняючи простір. Скло розкололося посередині — й стулки пішли в стіну. Ще одна забаганка Раухенбаума. Коли кабінет відійде в спадок Анні-Марії, плющ просто зникатиме. Без дратівливого копошіння. Якщо, звісно, Анна-Марія залишить плющ. Дикий виноград куди симпатичніший. Восени на ньому повисають лискучі синьо-чорні грона...

Вона погодувала рибок. Необов'язковий, але заспокійливий процес. Пситери рекомендують: антистрес і таке інше. «Годувати з руки — невелика морока, але в ній серцевина отих перетворень, що панують в душі так безмовно й бентежно...» Колись їй довелося завчити монолог Принца напам'ять. Трагедія «Чорний замок»; дурне, сентиментальне дівчисько.

Смійтеся, кому смішно.

За вікном дрімав університет. Навчальні корпуси — пряникові будиночки в морі зелені. Гуртожитки, порожні в цю пору року. Над річкою — будинки викладачів. Студенти розлетілися на канікули. Лектори у відпустках. Ті з небагатьох, хто подібно до Анни-Марії ще возився із заочниками, вечори проводили із сім'єю, а не в кабінетах. Диваків, які затримувалися після робочого дня, можна було порахувати на пальцях

однієї руки. Наприклад, граф Якобі — форономік галактичного масштабу, автор «Реперної триджизації кварків», франт, який дуже намагається виглядати молодшим. Він курив у лабораторії навпроти, на балконі третього поверху, з таким виглядом, наче засідав у Королівській раді Ларгітаса.

У відповідь думкам Анни-Марії граф набрав бравого вигляду й підкрутив вуса. Минулої зими Якобі вирішив позалицятися до колеги, й коштувало великих зусиль залишитися друзями. Чому ти досі незаміжня, питає мама. Що їй відповісти? Свобода? Наука? Кар'єра?

«Пора додому. Треба викликати роборикшу...»

За дивною асоціацією з мамою, Анна-Марія згадала свою першу лекцію. Вона вийшла на кафедру, оглянула притихлу аудиторію — тих, хто сидів у залі, й тих, чиї обличчя вишикувалися в ряд на гіперактивній панелі... Введення в курс. Завчені, єдино правильні слова раптом видалися чужими. Їх треба було створювати наново.

— Як вам відомо, наука поділяється на дві імперії: космологію та ноологію. Ноологія, як духовна дисципліна, своєю чергою поділяється на два королівства: філософсько-ноотехнічні науки й суспільні науки.

Цими словами їй швидко вдалося сконцентрувати увагу.

— ...розгалуження етногенетичних наук містить дві науки 1-го порядку: номологію, тобто правознавство, і політику. Політику становлять дві науки 2-го порядку: теорія влади й ценольбологія, інакше наука про суспільне щастя. Граф Раухенбаум читатиме вам порівняльну ценольбологію, предмет якої — вивчення умов, що сприяють щастю суспільства й індивідів. Я ж візьму на себе курс фундаментальної ценольбогенії — вивчення причин, що породжують ці умови.

Великий Космосе, як летить час! Вже інші виходять до першокурсників зі словами: «Наука ділиться на дві імперії…» Дисертація, титул, підвищення; монографії, методичні роботи.

Статті в академічних журналах. Визнання колег. Повага герцога, скупого на похвалу. Дні, місяці, роки. Мрія про той час, коли Анна-Марія змінить акваріум у кабінеті — і плющ поступиться місцем винограду.

Чи їй не знати причин, які породжують умови для щастя?

Зовнішній датчик спостереження зіграв мелодію з «Повернись, Аделе». Челеста, бас, флейта. Хтось наближався до кабінету. Прибиральниця, ясна річ. Котить поперед себе дезкомбайн, змінюючи на ходу налаштування.

— Прошу вибачення. Це кафедра ценольбології?

У дверях стояв молодий офіцер. Білий кітель, золото погонів. Шнури зі срібними наконечниками. Кортик із крученим руків'ям. На кокарді — сокіл, що атакує. Капітан-лейтенант ВКС Ларгітаса, зробила висновок Анна-Марія. Її дядьком по батькові був контрадмірал Рейнеке, старий парубок, що душі не чув у племінниці. Знаки розрізнення вона вивчила раніше абетки.

— Так. Ви шукаєте когось?

Капітан дивився на Анну-Марію так, як у житті не буває та й бути не може. Навіть спітнів, бідолаха. У сум'ятті зсунув кашкет на потилицю. Лихий, хлоп'ячий чуб вибився назовні, затріпотів на протязі. Прапор покірності — здаюся на милість...

— Я? Шукаю, звичайно...

«Знайшов, — читалося на простодушному обличчі. — Вже знайшов».

— Беата ван Фрассен... хотів спитати...

— Ван Фрассен? У нас така не викладає. Я б знала.

— Заочниця... я сьогодні прилетів на Ларгітас, у відпустку...

— Ваша наречена?

— Сестра. Я сподівався дізнатись, де вона оселилася.

— Зв'яжіться із сестрою по комунікатору.

— Не відповідає. Скоріш за все, займається. Не хоче, щоб відвертали увагу.

«Або усамітнилася з коханцем», — подумала Анна-Марія. Вона непогано представляла звичаї заочників, які знімали напругу від сесії.

— Ви теж заочниця? Аспірант?

— В обох випадках — ні.

— Кавалерствена дама?

— Ви підлесник, капітане. Я вже й забула, коли була кавалер-дамою.

— Тільки не кажіть мені, що ви декан факультету! Я все одно не повірю.

— Не скажу. Я — графиня Рейнеке. Заступник завідувача кафедри.

— Графиня? — капітан усміхнувся. Він мав славну, відкриту усмішку. — У ваші роки? У такому разі я адмірал. Знаєте, я спочатку нервував. Беата скаржилася, що тутешні метри — звірі. З іклами й пазурами. От, думаю, з'явлюся на кафедру, не сподобаюся... Потім хтось Беату на заліку раз — і в попіл. Це добре, що я зустрів вас. Ви жартуєте, отже, все гаразд.

Він молодший за мене років на десять, прикинула Анна-Марія. Коли збуджений, робиться балакучим. Ладна фігура. Слово з дешевих логосеріалів — ладна. Але в цьому випадку — дуже точно. Шкода, зріст замалий.

— На вашу думку, я не годжуся в графині?

— Чудово годитеся. Років за двадцять.

— Це комплімент?

— Це констатація факту.

Оговтавшись від першого потрясіння, капітан на очах перетворювався на завзятого серцеїда. Слід сказати, без особливого успіху. Серцеїди не червоніють. І вже точно немає в серцеїдів таких милих, таких дитячих ямочок на щоках.

— Вже легше. Спершу я вирішила, що це — думка про мої професійні здібності. Хорошу кар'єру ви мені напророкували...

— Я...

— Не соромтеся. Чекайте, я зараз дізнаюся. Запит!

Голосфера на столі мигнула розсипом вогників.

— Беата ван Фрассен, місце реєстрації?

Акустолінза басовито прокашлялася. Все ж таки герцог Раухенбаум був великим оригіналом. При Анні-Марії лінза набуде чудового сопрано. І назавжди забуде про кашель. Це вже вирішено.

— Другий гуртожиток, — доповіла інформатела. — Кімната сім, перший поверх.

— Бачите, як просто? Поспішайте до сестри, капітане.

Він не йшов.

— Ценольбологія? Що ви викладаєте, моя графине?

— Суспільне та індивідуальне щастя, — Анна-Марія знову відчула себе на першій лекції. Якщо чесно, приємне відчуття. — Його умови й причинно-наслідкові зв'язки. Ось ви, капітане... Що вам потрібно для щастя?

— Щоб ви погодилися повечеряти зі мною, — без запинки відбарабанив він.

— Добре.

— Ви згодні?

— Ні. Добре в тому сенсі, що приймемо вашу відповідь за основу. Це умова вашого щастя. Досить безглузда умова, зауважу.

— Яка вже є, — образився капітан.

— Що за причина породила цю умову?

— Ви мені подобаєтесь, графине.

— Охоче вірю. Мій дядько стверджував, що його офіцерам у перший день відпустки подобаються всі жінки, включаючи статую Розпачу на Картському меморіалі.

— Ваш дядько?

— Контрадмірал Рейнеке.

При згадці про контрадмірала він здригнувся. Слава бігла далеко попереду Рейнеке Кровопивці. Казали навіть, що на сніданок контрадмірал їсть жилавих штабс-обербоцманів, вимочуючи їх у боцманських сльозах. Анна-Марія знала, що це брехня. Дядько віддавав перевагу капітан-лейтенантам.

Таким, як оцей красунчик.

— Повернімося до вашого щастя, капітане. Причина — я вам подобаюсь. Умова досягнення — моя згода на вечерю з вами. Я вас правильно зрозуміла?

— Так! Ви згодні?

— В жодному разі. Ви не здали залік. Причину я ще готова прийняти, посиливши її сексуальною напругою після тривалого стримування...

Рум'янець на щоках капітана став червоногарячим.

— Але умова... Згідно з основами ценольбології, те, що ви назвали як умову, — один із зовнішніх стимулів бажання. Я погоджуся, і вам для щастя одразу доведеться почастувати мене вином. Зазирнути мені в декольте. Танцювати зо мною. Далі щастя, цей ненаситний монстр, вимагатиме від вас запросити мене до готелю. Або напроситися до мене в гості.

— Схоже, графине, я бездарно провалив залік.

— Саме так. Ваше брехливе щастя — динамічний процес. Його не можна задовольнити в принципі. А ми насамперед говоримо про справжнє, фундаментальне щастя. Його умови визначаються одним-єдиним словом.

— Яким же?

Він чекав — і дочекався.

— Обмеження.

— Ви жартуєте?

— Анітрохи. Я вам подобаюсь. Ви бажаєте оволодіти мною. Негайно. Але заважає обмеження: мораль, сумнів у моїй згоді, кримінальна відповідальність за насильство... Допустімо, всі обмеження знято. Допустімо, ви повалили мене на підлогу й досягли мети. Чи будете ви щасливі?

— Та що ви таке кажете? Зрозуміло, що ні!

— Відповідь прийнята. Ви будете задоволені. А щасливі ви зараз. Цієї самої хвилини. Через обмеження. Що перетворюють на щастя кожну поступку. Я заговорила з вами — щастя. Ви розпускаєте хвіст павича — щастя. Сподіваєтеся, розраховуєте, будуєте плани — щастя. Далі заглиблюватися не стану,

ви — офіцер космофлоту, а не мій студент. Просто подумайте й дайте відповідь: я маю рацію?

— Я чекатиму вас унизу, — відповів він.

— А ваша сестра?

— Ми разом відвідаємо мою сестру, графине. А потім підемо вечеряти.

— А якщо я одружена?

— Це не має значення.

Обмеження, подумала Анна-Марія. Різниця у віці. Плітки: інтрижка з молодцем-офіцериком. Зизі погляди в спину. А, котися воно все в чорну діру...

— Я йду, — повідомила вона кабінету, дивуючись самій собі, тій, яку не знала до сьогодні. Знайомство було запаморочливим, як непритомність. — Вимкнути живлення. Взяти під охорону!

— До побачення, графине, — відповіла інформатела. — Вдалого вечора.

Проєкція віконного плюща зникла, тремтячи листям. Скло набуло кольору стиглої вишні. Згасли вогні робочої сфери. Здригнувся акваріум. Рибки почали розсмоктуватися одна за одною, перетворюючись на крихітні веселки. Павлинці й семихвости, стилети й паяци, бахромчасті сомики, змієголови — все звернулося в сяючий калейдоскоп, закрутилося, розчинилося...

Згасло.

Вірт-акваріум перейшов у режим очікування. «Корм успішно утилізований, — повідомляв напис на панелі. І другим рядком: — Jala-Maku XVI, комплект декоративний».

— Ходімо, мій герою. Я проведу вас до гуртожитку.

— Вечеря? — нагадав він.

— І не сподівайтесь. Повечеряєте із сестрою.

— Обмеження, — засміявся капітан. — Так, я пам’ятаю.

Медовий місяць вони провели на Кітті. Теодор та Анна-Марія ван Фрассен. Він вмовив її взяти прізвище

чоловіка. Він міг мотузки з неї вити, хоча збоку здавалося, що бравий Теодор — чистий підкаблучник. «Ван Фрассен? — запитав у племінниці контрадмірал Рейнеке, отримавши запрошення на весілля. — З “Громобою”? Дивись, люба, тобі з ним жити...»

В устах дядька це була найвища похвала. Якщо Рейнеке Кровопивця не знайшов для капітан-лейтенанта жодного образливого зауваження... Пряма дорога в академію, не менше.

Синє море. Жовтий пісок. Бунгало в тіні пальм. Йому — тридцять два. Їй — сорок три. Кому яке діло? Коралові рифи. Риболовля з антиграв-платформ. Батутеніс на пляжі. Теодор — чемпіон ВКС. Його удар у задньому сальто незрівнянний. Заздріть. Не намагайтеся фліртувати — очі видряпаю. Темношкірі гітаристи. Ніжність струн. Флейти в темряві. Пристрасть. Спокій. Сміх. Це ненадовго. Три тижні, більше не можна. Йому — на корабель. Їй — до університету.

Обмеження.

Умова справжнього щастя.

Тут, на Кітті, вона прийняла зародкову пігулку. Хотіла дитину. Медицина Ларгітаса — найкраща медицина Ойкумени — давно позбавила жінок, які народилися на цій благословенній планеті, їхніх вічних проблем. Жодних критичних днів. Жодних шкідливих наслідків. Все добре, організм бадьорий, а кохання не вимагає нудних застережень. Якщо ж наважилася — пігулки «Флерлевіт» до твоїх послуг.

Кого бажаєте, питала рекламна вкладка. Хлопчика? Дівчинку? Близнюків? Близнюки — це занадто, подумала Анна-Марія, засинаючи. Мама завжди мріяла про онучку.

Поруч сопів стомлений Теодор.

ЧАСТИНА ПЕРША

ЛАРГІТАС

Розділ перший

ВЕСІЛЛЯ В ДИТЯЧОМУ САДКУ

I

Еліза Солінгер дунула на вірт-сенсор. Кокон голосфери, що оточував дівчину, став прозорим. Крізь ігровий майданчик, де гралася середня група, проступили стіни кабінету дист-контролю. Необхідності змінювати проникність сфери не було. Елізі просто подобалося шарувате сприйняття. Коли світ навколо тебе подвоюється, потроюється, почетверяється — і ти опиняєшся в усіх світах одночасно…

Дитяча забава? Під «дитячу забаву» у Педагогічному виділено спецкурс — три семестри. А у віртуальників в Інституті Вторинних Реальностей — взагалі п'ять. Курт розповідав. По шаруватому сприйняттю в Елізабет було «відмінно». Три шари — у повному обсязі, і до п'яти — візуально. Кажуть, генії на кшталт Монтельє здатні утримувати без змішання до дванадцяти шарів. Дівчина тихенько зітхнула. Нічого, три-п'ять — теж непогано. Зрештою, Монтельє — не просто знаменитий режисер, а ще й телепат. Нерозумно заздрити кенгуру, що він стрибає краще за тебе. Вдивившись у те, що відбувається на майданчику, вона посилила фронтальний звук, відсунувши на задній план струнний квартет, який виконував «Прелюдії» ван дер Лінка.

— Весілля! Весілля!

— Та краще в піратів!

— У піратів ми вчора грали. А сьогодні — весілля!

— Тоді — на кораблі! У космосі!

— Цур, я наречений! Капітан корабля — наречений!

— А я наречена!

— Ні, я наречена!

— А в мене тато — капітан корабля!

— А в мене сестра женилася! Я на весіллі була!

— Ну то й що?

Усміхаючись, Еліза спостерігала за перепалкою. Емодомінантний конфлікт, другий рівень. Конфлікти до третього рівня включно йдуть на користь дітям. Нехай вчаться відстоювати свою думку, виявляти якості лідера, наводити аргументи...

Ага, здається, домовились.

Ляльки-поліморфи почали рухатися, змінюючи вигляд. Один із біомехів перетворився на мужнього капітана. Інший — на красуню-наречену. Вихователька зменшила фронтал. Залишилися лише самозабутні трелі чорнохвістки, що співала в листі магнолії. Птахи — умиротворення для дитячої психіки й чудовий контрапункт до ван дер Лінка.

Четверта Прелюдія — її улюблена.

У дитсадкових проєкторах стояли обмежувачі. Здумай Еліза паралельно зі спостереженням за вихованцями подивитися фільм або поговорити з подругою через вірт — нічого не вийшло б. Із зовнішньою мережею проєктор пов'язували цільові службові канали, а у внутрішній пам'яті книги та фільми були відсутні. Тільки фонова музика й програма ароматерапії.

Інтерактивний голограф вже створив копію кают-компанії, які бувають на круїзних лайнерах. Товклися, розбившись на групки, ляльки, що набрали нового вигляду, метушилися автомат-стюарди, столи ломилися від делікатесів, а на оглядниках горів феєрверк зірок. Керувало грою, дзвінко вигукуючи команди, кирпате дівчисько з розсипом веснянок на пухких щоках. Регіна ван Фрассен, донька завідувачки кафедри в університеті. Шість років тому графиня Рейнеке стрімко вилетіла — інакше й не скажеш! — заміж за молодого офіцера ВКС Ларгітаса. Однак наукову роботу графиня не тільки не покинула, а навіть просунулась по службі, зайнявши кабінет герцога Райхенбаума — той пішов на підвищення як декан факультету етногенетики.

Плід романтичного мар'яжу вдався на славу. Регіна-непосида, Регіна-пустунка, розумниця Рі! Залишалося гадати,

у кого пішла донька: у батька чи в матір? У «космічного вовка» чи в «зірку науки»? От і зараз: домоглася кирпата свого!

Відстояла роль нареченої...

«Обмеження, — писала мати “нареченої” в “Межах контактів”, рекомендованих Міністерством освіти майбутнім педагогам, — становить один з найважливіших аспектів життєвого досвіду. Воно визначає, характеризує та виділяє рамки стосунків. Обмеження є унікальною формою безпосередніх взаємин. У міжособистісних стосунках (особливо якщо йдеться про дітей) обмеження задають область, у рамках якої стимулюється зростання особистості...»

— А я — головний канонір!

— Ні, я! Я з плазматора...

Лялькове весілля розгорталося як по нотах. Заспокоївшись, Еліза поринула в глибини свого «я». Тут у неї теж розгорталося дійство, анітрохи не менш цікаве, ніж весілля, — але для дитячого перегляду категорично не рекомендоване. Цікаво, чи вдасться повторити все це «в реалі»? Треба спробувати.

Навряд чи Курт заперечуватиме!

II

— ...Цур, я наречений! Капітан корабля — наречений!

Ура, весілля! Кос-міч-не! Набридли ці пірати безглузді.

— А я наречена!

— Ні, я наречена!

Знову ця задавака Труді все псує!

— Ні, я! Я перша сказала!

— А ти не цурнулася! Я наречена! Цур, я!

— А в мене тато — капітан корабля!

Що, з’їла?

— А в мене сестра женилася! Я на весіллі була!

— Ну то й що?

— Я знаю, як женяться! А ти не знаєш!

— Я теж знаю...

— Не знаєш! Незнайчику! Незнайчику!

Труді заскакала навколо Регіни на одній нозі, образливо висунувши язика. Мама каже, що гарні дівчатка так не поводяться.

— А дівчатка не женяться! Вони заміж ідуть!

— Незнайчику!

— А наречені язика не показують!

— Показують! Все одно я наречена!

Труді продовжувала скакати, як заведена. Регіна надулася. Хлопчаки на них не звертали уваги. Вони були зайняті важливою справою: ділили посади на кораблі.

— ...цур, я старший помічник!

— А я — головний канонір!

— Ні, я! Я із плазматора...

— А якщо ти моєю сестрою будеш? — змилостивилася Труді, захекавшись. — Будеш на мене прикраси надягати, га? Фату тримати?

— Не хочу — сестрою! Хочу нареченою! Я перша...

— Я твоєю сестрою буду!

Поруч тут же опинилася Флоссі, віддано заглядаючи в рот Труді.

— А все одно капітан на тобі женитися не захоче! — знайшлася Регіна. — Ти язик показуєш. На таких не женяться.

— А от і женяться! От і женяться! Це він на тобі женитися не захоче! Руда-руда-рудувата, на веснянки ти багата! Нечепурко-замазурко!

— А ти!.. Ти язикатко-заплюватко!

Ці слова Регіна сама вигадала. Труді на мить розгубилася, не знайшовши, що відповісти. Скориставшись паузою, Регіна перейшла в наступ:

— А запитаймо у Ніка, на кому він хоче женитися! У нареченого завжди питають!

ЗМІСТ

ПРОЛОГ **3**

Частина перша
ЛАРГІТАС **13**
Розділ перший ВЕСІЛЛЯ В ДИТЯЧОМУ САДКУ 15
Розділ другий ЗООПАРК СКАСОВУЄТЬСЯ 42
Розділ третій ФЛЕЙТА Й НІЖ 67

Частина друга
ТЕРРАФІМА **95**
Розділ четвертий ПТАШЕНЯ В ШКАРАЛУПІ 97
Розділ п'ятий СОБОР СВЯТОГО ВИБОРУ 125
Розділ шостий ФЛЕЙТА Й ПОЛУМ'Я 155

Частина третя
СОНА **189**
Розділ сьомий СРІБНИЙ ГУСАК 191
Розділ восьмий ШПАГА ГЕРЦОГА ОЛІВЕЙРИ 217
Розділ дев'ятий МОНДОНГ 242

ЕПІЛОГ **269**